2019

Ella Littwitz: Un elefant a l'habitació

Oriol Fontdevila
CENTRE D'ART LA PANERA

Residus

Al principi fou el residu –això és el que no s'explica amb la història d'aquest mar, escrita a cullerades de cuina mediterrània i a glops de vi escumós. Sota la fina làmina que caracteritza la *dolce vita* on han menat les ones del classicisme durant segles, Ella Littwitz (Haifa, Israel, 1982) descobreix el Mediterrani com un vestigi subsidiari, del tot depenent i amb carències.

L'empobriment biològic d'un oceà frondós del Mesozoic, l'anomenat Tetis –fa més de 200 milions d'anys–, va donar lloc a un mar precari, inestable a nivell meteorològic, amb greus problemes de salinitat i que es manté sadollat gràcies a la petita obertura que el connecta amb l'Atlàntic en un dels seus extrems, conegut com a l'estret de Gibraltar. S'ha definit, en correspondència, un paisatge agrest a les seves ribes, a moments desèrtic, i escassament fèrtil.

Aquest ha estat el preu a pagar per la placidesa del bassal. La qual, altrament, s'ha considerat indispensable com a bressol de la humanitat: per tot el que té d'empobrit, el Mediterrani ha resultat l'ecosistema idoni per al desenvolupament i els intercanvis del que després s'ha explicat com les primeres civilitzacions humanes.

Un elefant a l'habitació funciona, en aquest sentit, per analogia. Una pregunta sembla travessar tot el projecte que Littwitz ha desenvolupat expressament per a la sala hipòstila de La Panera: fins a quin punt la determinació d'aquest residu remot encara és vigent?

Els neumàtics que es troben al fons de la instal·lació al·ludeixen a la solució més precària de navegació: els bots pneumàtics. També els neumàtics com a tals són emprats en tant que *boies de pobre* per part dels pescadors de les ribes del Mediterrani i com a defensa de les seves barques. Littwitz al·ludeix, amb el seu amuntegament, a la condició precària d'aquest mar, però també a la crisi humanitària que s'hi ha desencadenat des del canvi de mil·lenni amb la migració massiva des de les costes del nord d'Àfrica i de l'Orient Mitjà.

Ara bé, fins a quin punt el Mediterrani no és només el mitjà de les migracions, sinó també la causa? Per a Littwitz, el fons del Mediterrani, el destí funest de moltes de les pateres que salpen diàriament de les seves ribes, també n'és el detonant. O bé és que la precarietat idiosincràtica d'aquest mar no guarda cap relació amb la mediocritat humana que es dóna a expenses del món –dit– *civilitzat*?

Xarxes

En el debat sobre els mitjans de comunicació són freqüents dos posicionaments: es considera que o bé els mitjans estan totalment determinats per circumstàncies que els precedeixen o bé determinen per complet tot un nou paisatge de relacions socials.

Un cas recurrent és Internet: hi ha qui el veu com un sistema de comunicació revolucionari que fins i tot ha fet canviar "la manera com pensem, llegim i recordem" (Nicholas Carr). Però hi ha qui veu també Internet com un sistema que ha satisfet les necessitats específiques dels seus desenvolupadors, l'exèrcit i el Departament de Defensa dels Estats Units d'Amèrica. Per la qual cosa, amb la irradiació d'Internet, el que s'hauria assolit és només una instrumentalització de la societat amb fins relatius a la militarització i la vigilància.

Això no obstant, pocs anys després de desenvolupar-se ARPANET –la xarxa que anticipa Internet–, els enginyers de l'exèrcit dels Estats Units varen començar a experimentar amb un altre tipus de xarxa, en aquest cas feta de polietilè. És coneguda amb el nom de *geocel·les* i s'utilitza actualment com un sistema de confinament: aquesta xarxa crea una barrera amb què es prevenen les esllavissades en terrenys aquosos o inestables. Les geocel·les impedeixen la filtració de l'aigua en el seu interior i faciliten, així, un bon drenatge i mantenir el terreny compacte, tot fent possible la construcció de carreteres, canalitzacions i paviments de tota mena a la seva part superior.

A causa del seu baix cost, les geocel·les han esdevingut revolucionàries a zones remotes d'Àfrica, l'Orient Mitjà, Austràlia i el Pacífic. El seu èxit s'explica per haver incidit en el desenvolupament de poblacions rurals que es troben sumides en la pobresa extrema, tot facilitant la construcció de carreteres que serveixen per millorar la connectivitat entre els grups de població i, així, entre les respectives microeconomies.

Amb *Un elefant a l'habitació,* Littwitz recupera de les geocel·les tota la seva dualitat en tant que sistema en xarxa: en efecte, aquesta malla disposa d'un elevat potencial de connectivitat a canvi de mantenir les substàncies confinades.

Probablement les rutes que travessen el Mediterrani des de temps immemorials i que han convertit aquest mar en un gran mitjà de comunicació per als humans es poden explicar en un sentit semblant: per una banda, aquesta xarxa navegable s'entén que ha estat un element clau per al desenvolupament civilitzat. Però alhora, el Mediterrani, en la seva condició d'obstacle, ha estat també un detonant per al desenvolupament de cultures diferenciades a les seves ribes, per la qual cosa, en darrera instància, també hauria portat els pobles a mantenir-se en disputa i separats.

En quina mesura, per tant, el Mediterrani civilitza i canvia les determinacions o bé, senzillament, hauria servit per portar les misèries humanes a una escala superior?

Sequera

Littwitz apunta, també, cap al principi i al final dels temps. Envers l'*arxi-fòssil*, que és anterior a la irradiació de la plaga humana, i envers les utopies, que tanmateix han cercat superar-la.

Per una banda, *Un elefant a l'habitació* remet a la crisi de salinitat del Messinià, que ocorregué 6 milions d'anys enrere, quan l'actual estret de Gibraltar es va tancar i es veié obstruïda l'entrada d'aigua al Mediterrani durant uns quants centenars de milers d'anys. Això va comportar que el nivell del mar descendís ràpidament entre 3 i 5 kilòmetres i que el vas del Mediterrani s'assequés gairebé en la seva totalitat.

Per altra banda, Littwitz remet al projecte amb què l'arquitecte Herman Sörgel va reconsiderar, l'any 1927, aquest episodi prehistòric, entreveient-lo aleshores com una via per eradicar la conflictivitat que s'ha generat entre els països de la conca mediterrània: durant més de vint-i-cinc anys Sörgel va treballar per definir Atlantropa, un projecte amb què es volia propiciar una bona entesa entre els països que encerclen el Mediterrani per mitjà de l'assecament de l'aigua i a fi de guanyar-se alguns kilòmetres de terra al mar. D'aquesta manera s'haguessin vist satisfets els somnis d'expansió nacional i colonial sense que uns països s'haguessin d'enfrontar amb els altres.

Tot i que això resulti actualment inversemblant, seria erroni veure Sörgel com un il·luminat, quan coetàniament s'estava desenvolupant el Zuiderzee, la construcció de l'immens dic amb el qual els Països Baixos han guanyat alguns milers de kilòmetres al Mar del Nord.

Respecte a aquesta qüestió, Sigmund Freud va arremetre: "On hi ha l'*allò*, és on l'*ego* hauria d'estar. Aquesta és la feina de la cultura –en contrast amb l'assecament del Zuiderzee". Amb la seva "31a conferència sobre psicoanàlisi" de l'any 1932, Freud va fer servir la iniciativa d'assecament del mar com a antiexemple per descriure la cura psicoanalítica: tal i com interpreta l'Edit Suisse Group, amb la psicoanàlisi es procura posar al descobert els sentiments de culpa que romanen al fons de la memòria conscient, i no es procedeix a la seva eliminació o al seu assecament.

Aquest no és el cas de l'assecament que Littwitz ha provocat amb Un elefant a l'habitació. Una certa crisi de salinitat del Messinià es presencia aquí com una gran massa drenada, que funciona com un motlle en negatiu de les conques que conflueixen en el Mediterrani i, alhora, com a fòssil del seu fons marí. Serveixin per concloure les paraules de Fernand Braudel: "Res no recorda aquí el Mediterrani clàssic i alegre on floreix el taronger". La sequera que es presencia, en canvi, facilita el viatge a les profunditats de la seva cara oculta.